

ALKUPUHEET

Uskonpuhdistuksen tuloksena syntyneet kansankieliset raamatunkäännökset eivät noudattaneet sitä Lutherin periaatetta, jonka mukaan Raamatun piti olla uskon ja elämän ainoa ohje. Lutherille ei riittänyt yk-

sin Jumalan sana, vaan hänen Raamattunsa sisältää pyhän tekstin lisäksi sen selitystä ja tulkintaa. Näissä kommentteissa hänen ajatuksensa pääsivät esille ja juuri ne herättivät katolilaisten vastustuksen, ei niinkään itse raamatunkäännös.⁹⁵ Tätä selitystä oli ensinnäkin Raamatun ja sen kirjojen esipuheissa, toiseksi eri lukujen otsakkeissa, jotka usein paisuivat laajoiksi sisällön selostuksiksi eli summaarioiksi, sekä kolmanneksi marginaaleihin painetuissa lyhyissä huomautuksissa. Ruotsalaiset ja suomalaiset käännökset eivät poikkea tästä linjasta.

Agricolan Uudessa testamentissa on kaksi suorasanaista alkupuhetta, edelleen esipuheet jokaiseen Uuden testamentin kirjaan Ilmestyskirjaa lukuun ottamatta sekä runsaat viisisataa marginaaleihin ja lukujen loppuun lisättyä lyhyttä huomautusta. Pääosa esipuheista ja reunahuomautuksista on sekin käännöstä ja peräisin Lutherin saksalaisen Raamatun tai ruotsalaisen vuoden 1541 Raamatun vastaavista kohdista. Tämä selitysaineisto ei ollut samassa asemassa kuin tarkasti suomennettava pyhä teksti, vaan lisäystä "selkeämmän ymmärryksen tähden".⁹⁶ Sitä kääntäessään Agricola saattoi siis liikkua vapaammin, yhdistellä eri lähteiden tietoja, tehdä muutoksia, lisäyksiä ja poistoja.⁹⁷

Toinen alkupuhe on viiden sivun mittainen. Siinä kuuluu maisteri Mikaelin oma ääni, vaikka hän seuraileekin aluksi ruotsalaisen Uuden testamentin esipuhetta.¹⁰⁵

Agricola esittelee emämaan reformaattoreiden tavoin kirjan "rakkaalle kristilliselle lukijalle", oli tämä sitten suomalainen, hämäläinen, karjalainen tai kuka tahansa Herran Jeesuksen ystävä. Heti alussa hän poikkeaa ruotsalaisesta lähteestään ilmoittamalla käännöspohjan: Uusi testamentti on käännetty "puolittain kreikan, puolittain latinan, saksan ja ruotsin kirjoista, sen mukaan kuin Herran Jeesuksen Henki ja armo on meille lahjojaan jakanut."¹⁰⁶ Valitettuaan sitä, ettei "tämän maan kieltä" ole aikaisemmin juuri lainkaan "kirjoissa eli puukstaaveissa pruukattu" Agricola kehottaa lukijaa ottamaan sen vastaan sellaisena kuin se on.

Tämän jälkeen hän kertoo esikuvaansa seuraten, kuinka Uusi testamentti käännettiin latinaksi "sitten kun kristinusko ja kristikunta tuli Roomaan ja Italiaan". Sieltä kristinusko levisi Saksaan, Englantiin, Tanskaan, Ruotsiin ja muihin maihin, mutta tästä huolimatta latina on pysynyt Raamatun ja kirkonmenojen kielenä. Kristus on kuitenkin vapauttanut kaikki sanallaan. Siksi hänen sanansa on oltava julkinen ja kaikkien ymmärrettävissä eikä sitä saa – "niinkuin tähän asti (paha kyllä) on tapahtunut sielujen suureksi vahingoksi" – pitää salassa. Tässä Ruotsin reformaattorit liittyvät Erasmuksen Uuden testamentin esipuheeseen.

Agricola sivuuttaa ruotsalaisen esipuheen ivallisen huomautuksen siitä, että kaikkien Rooman kirkon pappien oli osattava latinaa – vaikka Paavali ei lue tätä papeilta vaadittavien monien taitojen joukkoon. Hän jatkaa siteeraamalla raamatunkohtaa, jolla reformaatiokaudella puolustettiin kansankielistä Raamattua ja jumalanpalvelusta: "Minä tahdon seurakunnassa puhua ennemmin viisi sanaa, jotka olisivat ymmärrettäviä, että voisin myös neuvoa muita, kuin kymmentuhatta sanaa vierailta kielillä" (1. Kor. 14:19).¹⁰⁷

Ruotsinkielinen pohjateksti valittaa pappien huonoa latinantaitoa ja laiskuutta ja korostaa, että papin tärkein tehtävä on opettaa kansalle Jumalan sanaa. Agricola liittyy tähän, mutta sävy on toinen. Hän ei tyydy tällaiseen niukkaan toteamukseen, vaan äityy Rukouskirjan esipuheesta tutulla tavalla antamaan kunnan läksytyksen niille "tomppeille, jotka istuvat pyhässä paikassa". Latinasta nämä papit ovat ymmärtäneet vain vähän, jos sitäkään. He ovat myös opettaneet kansaa sängen laiskasti ja laiminlyöneet saarnan ja katekismuksen opetuksen, "vaikka papin ylimmäinen virka on opettaa seurakunnalleen katekismusta ja Jumalan sanaa". Tämä on reformaattorien käsitys papinvirasta. Kaikki papit eivät kuitenkaan noudata sitä, "eivätkä myöskään halua, että muut [papit] ottaisivat vaarin Jumalan sanasta". Syynä vastarintaan on kateus, kunnian ja voiton pyyntö, tietää Agricola. Hän vertaa vastustajia fariseuksiin, joita Jeesus moittii: "Voi teitä, lainopettajat! Te olette vieneet tiedon avaimen. Itse te ette ole menneet sisälle, ja niitäkin, jotka ovat halunneet mennä, te olette estäneet." (Luuk. 11:52).

107 "Mine tahdon Seurakunnasa paramin wijsi Sana puhua, iotca Ymmertteuet olisit, ette mine mös muita neuuoisin, quin kymmenen tuhatta Sana wieralla kielelle etc." Itse Uuden testamentin tekstissä hän suomentaa: "Mutta mine tadhon Seurakunnasa paramin wijsi sana puhua minun Mieleni cansa, Senpäle ette mine mös muita neuuoisin, ennenquin Kymmenen tuhatta sana Kielelle." MAT II, 16, 486. Vuoden 1992 kirkkoraamattu suomentaa: Jotta voisin opettaa muitakin, haluan seurakunnassa silti puhua mieluummin viisi ymmärrettävää sanaa kuin tuhansia hurmoskielen sanoja.

Uusi testamentti on nyt suomennettu, niin ettei yksikään pappi enää voi puolustella laiskuuttaan eikä virkansa laiminlyömistä sillä, ettei hän osaa latinaa eikä ruotsia. Esipuheet ja reunahuomautukset ovat niitä varten, jotka ovat vähemmän harjaantuneet ymmärtämään Raamattua, Agricola jatkaa ruotsalaiseen esikuvaansa liittyen. Hän lisää tähän, että "itse teksti on Jumalan Pyhän Hengen omat sanat", huomautukset taas lisä niiden ymmärtämiseksi.

Agricola puolustelee käännöstään: muutamit sanat saattavat aluksi tuntua "oudoilta ja kamalilta", mutta harjoitus totuttaa niihinkin. Ruotsalaisen laitoksen kääntäjä vastaa arvostelijoilleen vetoamalla oppineisuuteensa; hän on lukenut monia kirjoja ja kuunnellut monia opettajia.¹⁰⁸ Agricola puolestaan kehottaa "ylenvisua" tuomaria lukemaan Hieronymuksen sanat: "Yksinkertainen käännös saattaa sisältää erehdyksen, mutta ei rikosta."¹⁰⁹

Tämän jälkeen Agricola vastaa kuvitellun lukijan kysymykseen siitä, "kuinka ja milloin tämä Suomen maan kansa on tullut kristityksi". Vastauksessaan hän turvautuu uusimpaan ruotsalaiseen historiankirjoitukseen. Olavus Petri oli saanut kronikkansa valmiiksi 1540-luvun alussa. Se jäi kuitenkin käsikirjoitukseksi, sillä Kustaa Vaasa oli vainunnut siinä kuninkaanvallan kritiikkiä.¹¹⁰

Agricola aloittaa suomenkielisen historiankirjoituksen seuraamalla Ruotsin reformaattoria.¹¹¹ "Tämä Suomen kansa tuli kristityksi" kolmessa vaiheessa. Kuningas Eerik ja Upsalan piispa Henrik tekivät retkensä 1150, Henrik jäi maahan, mutta hänet lyötiin seuraavana vuonna kuoliaaksi. Henrik oli englantilainen, ja tämän vuoksi – Agricola päättelee hieman epäjohdonmukaisesti – Suomen seurakunnissa on "aina tähän asti" käytetty latinaa, kuten kirkoissa säilyneet kirjat osoittavat.¹¹²

Birger jaarli teki sotaretken Hämeeseen 1248, voitti hämäläiset sekä "vainosi ja ahdisti heitä, kunnes he antoivat kastaa itsensä".

108 "- - ther doch tolken flere böker och flere lärares lecturer seedt haffuer." NTGVB, 817.

109 "Ellei teme Tulkitus iocaitzelle pänens kelpa, nin se Ylenvisu Domari lukecan site, quin P.

Hieronimus Pammachium tyge kirjoittapi De optimo genere interpretandi. Iossa hen muinein sanain seas, nein sanopi, Simplex translatio potest errorem habere, non crimen." Lainattu kohta on Hieronymuksen kirjeestä 57. CSEL 54, 508.

110 Agricolalla oli hallussaan kronikan käsikirjoitus. Hän laati siitä jäljennöksen, jonka hän lahjoitti 1552 Anna Hogenskildille. Edellä s. 121.

111 Parvio 1968, 29–32; Lehtinen 1968, 55–60.

112 Tällä kohden Agricola poikkeaa Olavus Petrin tekstistä, jossa ei puhuta latinasta mitään, vaan kerrotaan Ruotsin kirkoissa säilyneistä englanninkielisistä kirjoista.

Ruotsin marski Tyrgils Knuutinpoika lähetti 1293 sotajoukon Karjalan maahan. Ruotsalaiset voittivat ja rakensivat Viipurin linnan ja kaupungin karjalaisten ja venäläisten rauhoittamiseksi. "Näin myös karjalaiset tulivat kristityiksi."

Agricolan esitys antoi ensi kerran kirjallisen muodon niin sanotulle valloitusteorialle, jonka mukaan ensin Varsinais-Suomi, sitten Häme ja lopuksi Karjala käännyttiin kristinuskoon ja liitettiin samalla Ruotsin valtakuntaan.¹¹³

Karjalan retken jälkeen Agricola kertoo, että ahvenanmaalaiset sekä Suomen etelä- ja länsirannikon asukkaat "jotka vielä tänäpäivänä puhuvat ruotsia" ovat tulleet maahan Ruotsista tai Gotlannista. He ovat myös olleet kristittyjä "kauan ennen kuin muut tämän Suomen hiippakunnan ja maan asukkaat".¹¹⁴

Historiasta Agricola siirtyy omaan aikaansa. Hän kertoo Jacob Zieglerin teokseen viitaten, että maa jakautuu seitsemään maakuntaan: [Varsinais-]Suomi, Satakunta, Häme, Karjala, Uusimaa, Raaseporin lääni ja Pohjanmaa.¹¹⁵ Tärkein on kuitenkin Suomi eli Varsinais-Suomi. Se on "ikään kuin muiden maakuntien äiti, koska se on ensimmäisenä tullut kristityksi ja koska täällä Turussa on maan emäkirkko ja piispanistuvin. Sen vuoksi näissä pyhän Uuden testamentin kirjoissa on käytetty enimmäkseen [Varsinais-]Suomen kieltä, joskin tarpeen vaatiessa on otettu mukaan myös muiden maakuntien kieltä, ilmauksia ja sanoja."

Lopuksi Agricola palaa puolustamaan suomennostaan. Hän turvautuu latinankieliseen sananlaskuun: *Nam nihil simul inceptum et perfectum esse constat* (mikään alku ei voi olla samalla täydellinen).¹¹⁶ "Mutta jos joku

113 Juusten liittyä piispainkronikan esipuheessa Agricolan esitykseen vuosilukuja myöten. *Juusten* 1988, Prol. 5–15. Käsitys kolmen ristiretken ratkaisevasta vaikutuksesta eli 1900-luvun alkuun saakka.

Vasta Jalmari Jaakkola kumosi valloitusteorian osoittamalla, että kristinuskon voitto ja Suomen liittyminen Ruotsin valtakuntaan olivat pitkällisen ja pääosin rauhallisen kehityksen tulos.

114 Agricola kertoo lisäksi, että mantereella asuvat pakanalliset suomalaiset ahdistivat rannikon ja Ahvenanmaan asukkaita, jotka hakivat tällöin apua langoiltaan ja ystävilältään Ruotsista. Ei tiedetä, mistä Agricola on saanut nämä tiedot. Kohta on muutenkin aiheuttanut selittäjille ongelmia. *Anthoni* 1945; *Lehtinen* 1968, 61–63.

115 Zieglerin teos *Schondia: id est regionum et populorum Septentrionalium perutilis descriptio* ilmestyi Strassburgissa 1532. Sen Suomea koskeva kappale sisältää luettelon seitsemästäkymmenestä paikkakunnasta, joiden pituus- ja leveysasteet on ilmoitettu. Zieglerin mukaan Suomessa oli seuraavat maakunnat (ducatus): Satacundia, Tavastia, Karelia, Nordfinlandia id est borealis Finlandia, Suderfinlandia id est australis Finlandia, Nilandia sekä lisäksi Alandia insula. Luettelosta puuttuvat Agricolan mainitsemat Pohjanmaa (Ziegler on sijoittanut Ostrobothnian Ruotsin puolelle) ja Raaseporin lääni. *Ziegler* 1532, 104, 107–108v.

116 "Eijkö caike, on alghus heicko?", Agricola kysyy Rukouskirjan esipuheessa. *MAT* I, 97.

Jumalan ystävä” haluaa tehdä paremman, hänellä on toki siihen oikeus, ”mutta katsokoon, ettei hän tuimasti kipelly”.¹¹⁷ Alkupuhe loppuu kehoitukseen ottaa visusti vaari niistä ”Jumalan sanoista, jotka tässä kirjassa seisovat” ja elää niiden mukaan.